

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора, професора кафедри дошкільної педагогіки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Булгакової Олени Юріївни на дисертацію Суляви Олени Миколаївни

«Психомистецьке сценарування модульно-розвивальної взаємодії вчителя та учнів початкової школи», поданої до захисту в разову спеціалізовано вчену раду ДФ 58.082.157. Західноукраїнського національного університету на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертації

Дисертаційна робота О.М. Суляви присвячена надзвичайно актуальній проблемі сучасної психології освіти — пошуку психологічних засад організації такого освітнього середовища, яке не лише забезпечує привласнення знань, а й створює умови для цілісного розвитку особистості дитини, її суб'єктності, творчої активності, рефлексивності та здатності до осмисленої взаємодії зі світом і людьми.

Актуальність дослідження визначається сучасними тенденціями розвитку освіти, у центрі яких перебуває дитина як активний суб'єкт власного розвитку. Сьогодні дедалі більшої ваги набувають не стільки питання змісту навчання, скільки психологічної якості освітнього довкілля, характеру взаємодії його учасників, особливостей організації освітнього процесу, здатного підтримувати емоційне благополуччя, внутрішню мотивацію, розвиток самосвідомості та особистісне зростання дитини. Саме у цьому контексті дисертаційна праця набуває особливої наукової та практичної значущості.

Безперечною перевагою роботи є те, що авторка розглядає психомистецьке сценарування не лише як спосіб організації освітнього заняття, а й як психологічний ресурс створення розвивального освітнього часопростору, в якому кожний структурний компонент взаємодії спрямований на підтримку психічного, емоційного та особистісного розвитку молодшого школяра. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про освіту як про територію становлення особистості, де навчання, виховання і розвиток утворюють єдину психологічну систему.

Особливу актуальність роботі надає її орієнтація на молодший шкільний вік — один із найважливіших етапів становлення особистості. Саме у цей період закладаються підвалини навчальної мотивації, довільності психічних процесів, моральних цінностей, здатності до співпраці, рефлексії та відповідального ставлення до власної учбової діяльності. У цьому зв'язку запропоноване авторкою психологічне осмислення психомистецького сценарування відкриває нові можливості для наукового обґрунтування освітніх практик, спрямованих на гармонійний розвиток дитини.

Важливою перевагою дисертації є також її міждисциплінарний характер. Авторка органічно інтегрує положення психології розвитку, психології особистості, психодидактики, педагогічної психології та наукові ідеї модульно-розвивальної системи навчання, що дозволяє комплексно розкрити психологічні закономірності взаємодії вчителя й учнів під час навчання.

Особливий інтерес викликає прагнення дисертантки відшукати психологічні критерії оцінювання якості психомистецького сценарування. Такий підхід свідчить про зміщення акценту від аналізу зовнішньої організації освітнього процесу до вивчення його внутрішнього психологічного змісту, а саме тих умов, які забезпечують розвиток особистості дитини, її суб'єктної позиції, емоційного задіяння і здатності до продуктивної взаємодії.

Отже, дисертаційна робота О.М. Суляви є актуальною, своєчасною і соціально значущою. Вона відповідає сучасним запитам психології освіти, оскільки пропонує нові підходи до створення психологічно комфортного, розвивального освітнього довкілля, у якому психомистецьке сценарування постає важливим чинником особистісного розвитку молодших школярів, підтримки їхньої індивідуальності та формування психологічної готовності до подальшого навчання і життя.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у кваліфікаційній роботі О.М. Суляви, характеризуються достатнім рівнем

теоретичної обґрунтованості, внутрішньою логічною послідовністю та переконливою психологічною аргументацією. Дослідження справляє цілісне враження завдяки гармонійному поєднанню фундаментального психологічного аналізу, психодидактичного осмислення освітнього процесу та емпіричного підтвердження висунутих положень.

Безперечною перевагою роботи є те, що авторка розглядає модульно-розвивальну взаємодію не тільки як організаційну модель навчання, а насамперед як особливий психологічний простір розвитку особистості молодшого школяра. Такий підхід дозволив їй перейти від аналізу окремих педагогічних дій до вивчення закономірностей становлення дитини в освітньому середовищі, у якому навчання, емоційний розвиток, смислотворення та особистісне зростання постають взаємопов'язаними процесами.

Теоретичне обґрунтування дослідження побудоване на широкому колі сучасних психологічних концепцій, положеннях психології розвитку, психології особистості, педагогічної психології, психодидактики та наукових ідеях фундатора модульно-розвивальної системи навчання. Водночас особливо цінним є те, що авторка не обмежується викладом існуючих підходів, а прагне показати їх психологічний потенціал для пояснення процесів розвитку дитини в умовах сучасної освітньої реальності.

Високий рівень обґрунтованості простежується у розкритті психологічної сутності психомистецького сценарування. Здобувачка переконливо демонструє, що його значення полягає не лише у структуризації освітнього заняття, а й у створенні таких умов взаємодії, які підтримують розвиток суб'єктності, емоційної відкритості, рефлексивності, творчої активності та внутрішньої мотивації молодших школярів. Саме така інтерпретація істотно розширює психологічне розуміння можливостей психомистецького сценарування.

Окремої позитивної оцінки заслуговує розроблена авторкою модель психодидактичної експертизи психомистецьких освітніх сценаріїв. Її наукова цінність полягає у тому, що запропоновані критерії та показники уможливлюють оцінювання не тільки організації освітнього процесу, а й його психологічного

потенціалу щодо забезпечення повноцінного розвитку дитини. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям психології освіти, які дедалі більше зорієнтовані на аналіз якості взаємодії вчителя та учнів.

Емпірична частина дослідження органічно пов'язана з теоретичними положеннями дисертації. Використані методи дослідження є адекватними поставленій меті, а отримані результати достатньо переконливо підтверджують основні положення авторської концепції. Особливо важливо, що емпіричний аналіз дозволяє побачити практичну результативність психодидактичного підходу як на рівні організації навчання, так і в аспекті психологічних змін, які відбуваються у взаємодії педагога та дітей.

Сформульовані висновки є логічним підсумком проведеного дослідження, відповідають його меті та завданням і відображають цілісне бачення авторкою психологічних умов розвитку особистості молодшого школяра. Вони мають не лише теоретичне, а й вагомим практичне значення для подальшого вдосконалення психологічного супроводу освітнього процесу.

Загалом ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації є високим. Робота демонструє зрілість психологічного мислення авторки, її здатність інтегрувати сучасні наукові підходи до пояснення складних процесів розвитку особистості дитини та пропонувати нові психологічно обґрунтовані рішення для збагачення освітнього змісту.

3. Новизна дослідження та одержаних результатів

Наукова новизна дисертаційної роботи О.М. Суляви полягає у поглибленні психологічного розуміння психомистецького сценарування як важливого чинника організації освітньої взаємодії, зорієнтованої на всебічний розвиток особистості молодшого школяра. На основі наукових положень модульно-розвивальної системи навчання А.В. Фурмана авторка здійснила змістове розширення психологічних уявлень про можливості психомистецького сценарування у забезпеченні гармонійної взаємодії між учителем і дитиною.

Безперечною науковою цінністю роботи є те, що психомистецьке сценарування розглядається не лише як технологія побудови освітнього заняття, а

як психологічно насичений процес створення умов, у яких молодший школяр отримує можливість переживати, осмислювати, взаємодіяти, творити та відкривати власний досвід. Такий підхід суттєво поглиблює сучасні уявлення про психологічний потенціал освітнього середовища й розширює можливості його наукового дослідження.

Важливим науковим результатом є розроблення моделі психодидактичної експертизи психомистецьких освітніх сценаріїв. Її новизна вбачається у тому, що предметом психологічного аналізу постає як якість організації навчальної діяльності, так і ті характеристики освітнього змісту, які забезпечують особистісний розвиток дитини, підтримують її суб'єктність, емоційне благополуччя, рефлексивну активність та готовність до співтворчості.

Заслугує на високу оцінку прагнення авторки визначити психологічні критерії якості психомистецького сценарування. Запропонована система критеріїв і показників дозволяє аналізувати освітню взаємодію не тільки з позицій її організаційної ефективності, а й через призму психологічної доцільності, розвивального потенціалу та відповідності віковим потребам молодших школярів.

Наукова новизна роботи полягає також у прагненні інтегрувати психологію розвитку, психодидактику та сучасні підходи до проектування освітнього процесу. Завдяки цьому дослідження виходить за межі традиційного аналізу взаємодії вчителя й учнів та формує цілісне бачення освітнього середовища як простору, у якому взаємопов'язані навчання, виховання, розвиток і психологічний супровід становлення особистості.

Таким чином, опонована дисертація характеризується вагомою науковою новизною, оскільки розширює сучасні психологічні уявлення про можливості психомистецького сценарування у розвитку особистості молодшого школяра, поглиблює наукові засади психодидактичного аналізу навчального процесу та відкриває перспективи для подальших досліджень психологічних умов гармонійного розвитку дитини у системі сучасної освіти.

4. Зміст дисертації та відповідність встановленим вимогам

Структура дисертаційної роботи О.М. Суляви є логічною, цілісною та повністю відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Побудова дослідження забезпечує послідовне розкриття авторського задуму — від аналізу психологічних і психодидактичних засад модульно-розвивальної взаємодії до розроблення моделі психодидактичної експертизи психомистецьких освітніх сценаріїв та перевірки її ефективності в реальному часопросторі.

Перший розділ дисертації присвячений ґрунтовному аналізу психологічних засад психомистецького сценарування. Авторка послідовно розкриває сучасні підходи до розуміння розвитку особистості в освітньому процесі, аналізує психологічну природу взаємодії вчителя й учнів та переконливо обґрунтовує необхідність створення такого освітнього простору, у якому навчання стає джерелом особистісного зростання дитини. Особливої уваги заслуговує прагнення авторки розглядати розвиток молодшого школяра як цілісний процес, у якому інтелектуальний, емоційний, ціннісний і рефлексивний компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку.

Другий розділ є концептуальним осердям дисертаційної роботи, оскільки саме в ньому авторка розкриває дійсний зміст психомистецького сценарування як особливого способу організації модульно-розвивальної взаємодії вчителя й учнів. Спираючись на наукові засади модульно-розвивальної системи А.В. Фурмана, вона послідовно обґрунтовує психологічну природу освітнього сценарію, визначає його композиційну логіку, розробляє психомистецьку модель цілісного модульно-розвивального процесу та окреслює алгоритми сценарної організації освітнього заняття. Крім того, заслуговує підтримки прагнення авторки показати психомистецьке сценарування не тільки як технологію професійної діяльності педагога, а й насамперед як психологічний чинник, що забезпечує особистісне зростання, емоційне задіяння, рефлексивне осмислення навчального досвіду та становлення суб'єктної позиції молодших школярів.

Третій розділ присвячено експериментальній перевірці теоретичних положень дисертації. Авторка розробляє та апробує модель психодидактичної

експертизи психомистецьких освітніх сценаріїв, за допомогою якої здійснюється комплексне оцінювання психологічної якості модульно-розвивальної взаємодії. Емпірична частина дослідження є логічним продовженням авторської концепції та переконливо підтверджує її практичну дієвість. Отримані результати засвідчують, що запропонований підхід може ефективно використовуватися для психологічного аналізу освітньої взаємодії, удосконалення професійної діяльності педагогів і створення умов, які сприяють повноцінному особистісному розвитку молодших школярів.

Позитивне враження справляє цілісність дисертаційної праці. Кожний її розділ виконує власне дослідницьке завдання та логічно пов'язаний із попереднім і наступним. Завдяки цьому читач послідовно простежує шлях від постановки наукової проблеми до її теоретичного осмислення, практичного розв'язання та емпіричного підтвердження. Така побудова роботи свідчить про сформованість у дисертантки системного психологічного бачення досліджуваної проблематики.

Окремо варто відзначити стиль наукового викладу. Робота написана грамотною академічною мовою, відзначається чіткістю термінології, аргументованістю висновків і коректним використанням сучасного психологічного поняттєвого апарату. Авторка демонструє здатність працювати зі складними психологічними категоріями, водночас зберігаючи зрозумілість викладу та послідовність наукової аргументації.

Загалом зміст дисертації повністю відповідає вимогам, що ставляться до наукових досліджень рівня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

5. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення дисертаційної роботи О.М. Суляви визначається її спрямованістю на вдосконалення психологічних умов розвитку особистості дитини в навчальному процесі. Запропоновані авторкою теоретичні положення та психодидактичні рішення мають вагомий потенціал для підвищення психологічної якості національної освіти, створення атмосфери партнерської взаємодії, підтримки емоційного благополуччя молодших школярів та розвитку їхньої суб'єктної позиції.

Особливу практичну цінність становить авторське бачення психомистецького сценарування як інструменту проєктування освітньої взаємодії, у якому дитина не лише опановує навчальний матеріал, а й набуває досвіду співпраці, рефлексії, творчого самовираження, морального вибору та особистісного самоствердження. Саме така організація освітнього процесу відповідає сучасним психологічним уявленням про гармонійний розвиток особистості в молодшому шкільному віці.

Практична значущість результатів дослідження полягає також у можливості їх використання у професійній діяльності педагогів початкової школи. Обґрунтовані авторкою психодидактичні підходи сприятимуть більш усвідомленому проєктуванню освітніх занять, орієнтованих на розвиток внутрішньої мотивації дітей, формування позитивного емоційного досвіду навчання, підтримку їхньої пізнавальної активності та створення доброзичливої психологічної атмосфери у класному колективі.

Не менш вагомими є можливості використання результатів дослідження у практиці психологічного супроводу освітнього процесу. Запропоновані критерії психодидактичного аналізу можуть стати підґрунтям для оцінювання психологічної якості освітньої взаємодії, виявлення його розвивального потенціалу, а також для надання консультативної допомоги педагогам щодо вдосконалення взаємодії з учнями. У цьому контексті дисертація створює нові можливості для професійної співпраці практичного психолога й учителя у забезпеченні повноцінного особистісного розвитку дитини.

Заслуговує на позитивну оцінку й те, що результати дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Запропоновані підходи сприятимуть розвитку психодидактичної культури педагога, формуванню в нього вмінь аналізувати освітнє середовище з позицій психологічної доцільності, враховувати вікові особливості дітей, їхні індивідуальні освітні потреби та психологічні ресурси розвитку.

Практичне значення роботи полягає також у тому, що вона сприяє утвердженню гуманістичної моделі освітньої взаємодії, у центрі якої перебуває дитина з її потребами, переживаннями, індивідуальними можливостями та правом на власну освітню траєкторію. Саме така спрямованість дослідження надає йому особливої соціальної значущості та відповідає сучасним тенденціям розвитку психології освіти.

Таким чином, результати дисертаційної роботи мають вагоме практичне значення для психологів, педагогів, керівників закладів освіти, викладачів закладів вищої освіти та фахівців, які займаються професійною підготовкою педагогічних кадрів. Їх використання сприятиме створенню психологічно комфортного, розвивального освітнього простору, у якому забезпечуються умови для гармонійного розвитку, самореалізації та успішної соціалізації дитини.

6. Повнота викладення результатів у наукових публікаціях

Основні положення та результати дисертаційної роботи достатньою мірою висвітлені у трьох ґрунтовних наукових публікаціях авторки. Результати дослідження апробовано у фахових наукових виданнях із психології та представлено на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Опубліковані праці тематично відповідають змісту дисертації, відображають логіку наукового пошуку та основні етапи становлення авторської концепції психологічного осмислення психомистецького сценарування модульно-розвивальної взаємодії вчителя й учнів початкової школи. Вони характеризуються методологічною послідовністю, належним рівнем психологічної аргументації, логічністю викладу та коректним використанням поняттєво-категорійного апарату.

Зміст наукових праць засвідчує достатній рівень апробації результатів дослідження та повноту висвітлення його основних положень, а також підтверджує самостійний внесок авторки у психологічне поглиблення теорії психомистецького сценарування в руслі наукової школи А.В. Фурмана.

7. Зауваження та дискусійні питання

Попри високу наукову цінність дисертаційної роботи, її концептуальну цілісність та практичну значущість, окремі положення дослідження можуть стати

предметом подальшої наукової дискусії та відкривають перспективи для нових психологічних пошуків.

По-перше, дисертація переконливо розкриває психологічний потенціал психомистецького сценарування щодо розвитку особистості молодшого школяра. Водночас заслуговує на подальше вивчення питання індивідуалізації психомистецьких сценаріїв відповідно до психологічних особливостей дітей. Зокрема, перспективним видається дослідження того, яким чином вікові, темпераментні, емоційні та пізнавальні відмінності учнів можуть враховуватися під час проектування сценаріїв модульно-розвивальної взаємодії. Це дало б змогу ще повніше реалізувати особистісно зорієнтований підхід, який узasadнює сучасну практичну психологію освіти.

По-друге, здобувачка повно обґрунтовує важливість психомистецьких сценаріїв у збагаченні навчального процесу початкової школи. Водночас хотілося б з'ясування наступності між дошкільною та початковою освітою. Скажімо, які компоненти психомистецького сценарування можуть бути адаптовані до роботи з дітьми старшого дошкільного віку задля забезпечення більш м'якого психологічного переходу до шкільного навчання.

По-третє, у дисертації ґрунтовно висвітлено психологічні особливості організації взаємодії між учителем і молодшими школярами. Водночас перспективним напрямом є лонгїтюдне дослідження, яке б відповідало на питання: наскільки стійкими є зміни у навчальній мотивації, розвитку рефлексії, емоційної саморегуляції, комунікативній компетентності та сформованості ціннісних орієнтацій учнів після тривалого використання психомистецьких освітніх сценаріїв?

По-четверте, хоча у роботі й доведена ефективність психодидактичної експертизи психомистецьких освітніх сценаріїв, усе ж залишається відкритим питання: яка роль практичного психолога у здійсненні такої експертизи і, відповідно, які його функції, форми професійної взаємодії з педагогами?

Наведені зауваження мають винятково дискусійний характер і жодною мірою не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Навпаки, вони свідчать про

значний науковий потенціал роботи, її відкритість до подальшого розвитку та широкі можливості застосування у психології освіти, психології розвитку й у практиці створення сучасного освітнього простору зростання особистості школяра.

8. Висновок про відповідність роботи встановленим вимогам МОН

Дисертаційна робота Суляви Олени Миколаївни на тему «Психомистецьке сценарування модульно-розвивальної взаємодії вчителя та учнів початкової школи» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому на високому науковому рівні розв'язано актуальне завдання сучасної психології освіти, пов'язане з поглибленням психологічних засад організації навчання та обґрунтуванням психодидактичних умов особистісного становлення молодших школярів.

Дисертація вирізняється актуальністю обраної теми, цілісністю авторської концепції, належним рівнем теоретичного осмислення проблеми, переконливою емпіричною базою та практичною спрямованістю отриманих результатів. Важливо, що авторка зуміла поєднати фундаментальні положення психології розвитку, педагогічної психології та психодидактики з актуальними потребами сучасної освіти, у центрі якої перебуває дитина як активний суб'єкт власного розвитку.

Особливої уваги заслуговує той факт, що дисертантка, спираючись на наукові засади модульно-розвивальної системи навчання, розробленої А.В. Фурманом, не виходить за межі логіки цієї наукової школи, а творчо розвиває її окремий напрям. Вона поглиблює новаційний зміст психомистецького сценарування, обґрунтовує психодидактичну експертизу освітніх сценаріїв та емпірично підтверджує її ефективність у реальному навчальному процесі сучасної школи.

Наукові результати дисертації мають вагоме значення для розвитку психології освіти, психології розвитку, психодидактики та практики психологічного супроводу освітнього процесу. Вони сприяють глибшому розумінню психологічних умов, за яких освітнє довкілля стає простором

особистісного зростання, емоційного благополуччя, розвитку суб'єктності, творчої активності та рефлексивного досвіду дитини.

Водночас у дослідженні доведено, що якість освітнього процесу визначається не тільки результатами навчання, а й тим, наскільки він сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу кожної дитини, підтримує її індивідуальність, формує позитивне ставлення до навчання та забезпечує психологічно комфортне освітнє оточення. Саме така позиція повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку психологічної науки й освіти.

За актуальністю теми, науковою новизною, рівнем теоретичного обґрунтування, практичною значущістю, достовірністю отриманих результатів та відповідністю вимогам до оформлення кваліфікаційних наукових праць дисертаційна робота «Психомистецьке сценарування модульно-розвивальної взаємодії вчителя та учнів початкової школи» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341, 19.05.2023 р. №502 та 03.05.2024 р. № 507), а її авторка, Сулява Олена Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
дошкільної педагогіки, Державний
заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Олена БУЛГАКОВА